

ДРУГИ ДЕО ПРЕУЗИМАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ

Наставна целина 5

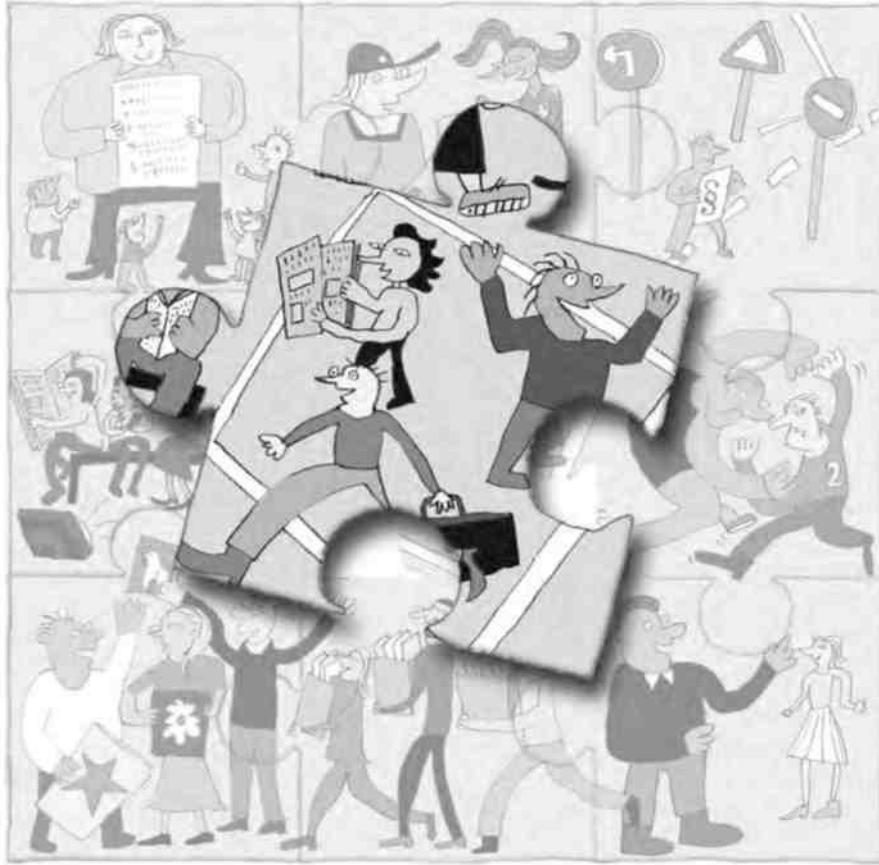
**Права, слободe и одговорности.
Која су наша права и како су заштићена?**

Наставна целина 6

**Одговорност: Које врсте
одговорности имају људи?**

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 5: Права, слободе и одговорности Која су наша права и како су заштићена?

- 5.1. Жеље, основне потребе, људско достојанство и људска права
Да ли имам право на све што пожелим?
- 5.2. Откривање кршења људских права
Које људско право се овде крши?
- 5.3. Права и одговорности
Како права могу да постоје без одговорности?
- 5.4. Квиз о људским правима
Шта је тачно? Шта би требало да буде човеково људско право?

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 5: Права, слободе и одговорности

Која су наша права и како су заштићена?

Људска права се, с једне стране, баве развојем људских бића, то јест њиховом способношћу да схвате свој максималан потенцијал у односу на суграђане. С друге стране, људска права дефинишу одговорности државе према појединцима. Важни документи о људским правима укључују Општу декларацију о људским правима, Европску конвенцију о људским правима и Конвенцију о правима детета. Традиционално се људска права деле у категорије – грађанска, политичка, социјална, економска и културна. Ове категорије се често повезују с фазама развоја историје људских права, с тим да се грађанска и политичка права сматрају „првом генерацијом“. Следе социјална и економска права као „друга генерација“ и културна или развојна права која се сматрају „трећом генерацијом“. Упркос категоризацији права, ЕДЦ/ХРЕ жели да промовише интегрисано разумевање људских права. Ставља једнак нагласак на све категорије: грађанске, политичке, социјалне, економске и културне. Стога, ЕДЦ/ХРЕ жели да уравни тежи тенденцију из прошлости, када су се нека права сматрала важнијим од других. Док су се људска права традиционално повезивала с државом и њеном везом с појединцем, ЕДЦ/ХРЕ све више ставља нагласак на права група или народа. Покушаји да се ове идеје укључе у ЕДЦ/ХРЕ су важни за развој самог појма, и за развој локалних, националних и регионалних заједница.¹⁵

У контексту људских права, разликујемо три елемента: носилац права, садржај права (што прокламује носилац права) и носилац дужности (особа или институција која мора да одговара на захтеве). Дужности се обично оцењују на три нивоа:

- *Поштовати људска права* значи уздржати се, директно или индиректно, од лишавања права појединаца укључујући уздржавање од стварања таквог институционалног система који би ускратио људима њихова права или од подстицања других да лише људе њихових права.
- *Штитити људска права* значи ојачати то поштовање; спречити оне који желе да лише друге њихових права, било да су они владини службеници, међународне институције, приватне корпорације, вође заједнице, људи који су узели закон у своје руке или чланови породице – да то чине.
- *Остварити* или *задовољити људска права* значи помоћи обесправљенима, укључујући оне за које неко има посебну одговорност, онима који су обесправљени због неизвршавања дужности да се њихова права поштују и заштите, те онима који су жртве природних катастрофа. Ова помоћ укључује законодавне, буџетске, судске и друге радње како би се осигурало најбоље системско окружење за заштиту права.¹⁶

Слободе које се штите као људска права укључују слободу мисли, мишљења и изражавања, слободу верских уверења, кретања унутар државе и право на слободно окупљање и удруживање. Остала грађанска права штите приватност појединца, породичног живота, те право на једнакост пред законом.¹⁷

¹⁵ Извор: ‘A glossary of terms for education for democratic citizenship’, Karen O’Shea, Council of Europe, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

¹⁶ Засновано на: ‘Duties sans Frontiers. Human rights and global social justice’, International Council of Human Rights Policy.

¹⁷ Исто.

Одговорности су логична последица људских права. Како би се заштитило, свако право за собом носи одговарајуће одговорности, како за грађане тако и за државу. Сваки појединац има моралну обавезу да не нарушава достојанство друге особе. Владе, потписујући међународне договоре и обавезујући се својим уставима, имају не само моралну, већ и правну обавезу.

Образовање за демократско грађанство и људска права

Кроз ову серију часова ученици ће:

- боље схватити природу људских права: они су предуслов да свако људско биће може да живи достојанствено;
- унапредити своје знање и увид у међународно призната људска права;
- повећати способност да препознају кршење људских права;
- побољшати увид у то како би могли допринети побољшању поштовања људских права;
- побољшати увид у свест о одговорностима која се повезују с људским правима: одговорностима државе и институција, као и њихове властите моралне одговорности.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 5: Права, слободe и одговорности
Која су наша права и како су она заштићена?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методe
Лекција 1: Жеље, основне потребе, људско достојанство и људска права	Ученици могу показати да су људска права предуслов за достојанствен живот сваког човека.	Ученици повезују своје жеље с основним потребама и људским правима.	Наставни лист 5.1. Наставни лист 5.2 (Наставници би требало да примете да се овај материјал користи кроз целу наставну целину и стога ће бити потребан и за друге часове.)	Групни рад, пленарни рад. Критичко размишљање.
Лекција 2: Откривање кршења људских права	Ученици могу идентификовати кршење људских права.	Ученици проучавају случајеве кршења људских права.	Наставни лист 5.3. Наставни лист 5.2.	Рад у пару или групи. Пленарна расправа.
Лекција 3: Права и одговорности	Ученици разумеју како могу да допринесу заштити људских права. Ученици схватају да су људска права повезана с одговорностима – одговорностима државе и институција, као и њиховом моралном одговорношћу.	Ученици идентификују одговорности за заштиту људских права, укључујући њихов властити допринос.	Празан лист папира и хемијска оловка Наставни лист 5.4. Наставни лист 5.2.	Рад у пару или групи. Критичко размишљање.
Лекција 4: Квиз о људским правима	Ученици уче о међународно признатим људским правима.	Ученици одговарају на питања вишеструког избора и дискутују о импликацијама својих одговора.	Картице за сваког ученика, решења на полеђини (наставни лист 5.5).	Питања вишеструког избора.

Лекција 1**Жеље, основне потребе, људско достојанство и људска права
Имам ли право на све што пожелим?**

Васпитно –образовни циљеви часа	Ученици могу да покажу да су људска права неопходан предуслов за свако људско биће да може да живи достојанствено
Задаци	Ученици повезују своје жеље с основним потребама и људским правима.
Наставна средства	Наставни лист 5.1 (по једна копија за групу од четири или пет ученика). Наставни лист 5.2 (по једна копија за групу од четири или пет ученика).
Методe	Групни рад, пленарни рад. Критичко размишљање.

Појмови

Важно је разликовати **жељу** од **основне потребе**. Основне потребе људских бића, које се морају задовољити како би се могло достојанствено живети, могу се сматрати основом на којој су формулисана људска права.

Овај час омогућује додатне активности као што су израда плаката и концептуално размишљање.

Ток часа

Као увод у лекцију, наставник говори ученицима о концепцији часа, али не би требало да улази у детаље око главне теме. Ученици почињу тако што питају сами себе и једни друге о својим жељама и потребама – касније ће у лекцији открити да се многи односе на тему о људским правима. Након увода, ученици се деле у мале групе по четворо или петоро и добијају задатке у две фазе. Наставник прво објашњава задатак 1, а онда, индивидуално, свакој групи објашњава наредни корак. На овај начин се задовољава индивидуална брзина учења.

- **Задатак 1:** Наставни листић 5.1, "Жеље, потребе и права". Група ради попис њихових „материјалних“ жеља (нпр. „добар оброк“) на папиру у левој колони и додају минимално три „нематеријалне“ жеље (нпр. „бити вољен“). Такође, размишљају о потребама које одговарају овим жељама и додају их у средњу колону.
- **Задатак 2:** Групе које су завршиле први задатак добијају наставни листић 5.2, "Списак људских права", записују одговарајућа права у задњу колону (нпр. „право на храну“, „слобода од дискриминације“).
- **Задатак 3:** Групе које су брзо завршиле требало би да приступе изради плаката о људским правима, бирајући једну потребу и одговарајуће право. Расправљају о садржају њиховог концепта с уметничке тачке гледишта, а затим осмишљавају нацрт предлога.

По завршетку групног рада, наставник може да испише идеје група на табли. Црта се табела с три колоне, а представници група испишу жељу, потребу и одговарајуће право. Ово се наставља док се не попуни листа од десет жеља, потреба и права на табли (ако је могуће, користити флип-чарт таблу јер се папири онда могу поставити на зидове учионице како би подсетили групе на њихове дискусије).

Наставник води кратку пленарну дискусију користећи следеће идеје:

- „Сазнали сте да ваше жеље и потребе одговарају идејама Конвенције о људским правима. То захтева објашњење!”
- „Нека права из Конвенције нико од вас није споменуо. Можда нису важна? Шта ви мислите?”
- „Погледајте ову листу људских права. Шта недостаје када размишљате о томе шта вам је потребно да бисте живели пристојним животом, или шта је потребно људима с других подручја, држава или континената? Које бисте људско право још додали?”

За крај дискусије, наставник обавештава ученике да се широм света води расправа о главном циљу људских права. Један закључак је: „Људска права су потребна како би свако могао достојанствено да живи. „Наставник затим пита ученике да размисле о алтернативним закључцима. Ово би могао бити задатак за домаћи рад. Уколико је могуће, у току наредних дана, ученици би требало да додају своје идеје на листове папира постављене на зидовима. На тај начин се може наставити процес размишљања.

Као додатни задатак, ученици могу да израде плакате на тему људских права, користећи чланке из новина или часописа или властите цртеже и слике. Они се могу користити као украс у учионици или за изложбу.

На крају, као резиме, наставник даје кратак преглед идеја и циљева часа. Чак може да објасни дидактичко начело свог индукцијског концепта, то јест, да започне испитивањем искустава и личних идеја и да заврши, објашњавајући концепт или теорију.

Лекција 2

Откривање кршења људских права

Које људско право је овде прекршено

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици могу да препознају кршење људских права.
Задаци	Ученици проучавају случајеве кршења људских права.
Наставна средства	Наставни лист 5.3 за сваки пар. Наставни лист 5.2 за сваки пар.
Методe	Рад у пару или групи. Пленарна дискусија.

Додатне информације

Нарушавање и повреде људских права се свакодневно дешавају широм света. Посматрајући стварне случајеве из прошлости или садашњости, ученици добијају јаснију и прецизнију слику о томе шта су заправо људска права.

Ток часа

Час почиње дискусијом о задацима и резултатима са претходног часа. Излажу се плакати, и упоређују листе закључака.

Ученици, затим, формирају парове. Сваки пар добија копију наставног листа 5.3, „Кршење људских права“, и копију листа 5.2, „Списак људских права“.

Списак са примерима кршења људских права се затим дели паровима; нпр. први пар може добити *a-d*, други пар *e-j*, итд. Добро би било да се списак подели тако да сваку групу кршења људских права испита више парова ученика.

Ученици читају и расправљају о примеру кршења људских права. Затим покушавају постићи договор о томе које је право са списка нарушено или прекршено (нпр. у примеру *a*, крши се 10. право). У додатку за овај час, наћи ћете преглед решења намењен наставницима.

О одговорима се расправља у разреду. Значај тога да више од једног пара ради на истом примеру је у томе што, уколико постоје разлике у мишљењу, може се водити дискусија кроз низ кратких питања:

- Како сте дошли до свог мишљења?
- Када сте чули одговоре других парова, да ли сте пожелели да промените свој одговор? Ако је одговор *да*, шта вас је уверило? Зашто?

Намера расправе је пре да се истраже неки примери и одговори, него да се претпостави да постоји само један тачан одговор.

Додатна активност

Ако је остало још времена до краја часа, наставник може да пита ученике о томе који од наведених примера је на њих оставио најјачи утисак. За неке од наведених примера, ученицима се могу поставити следећа питања:

- Како бисте се ви осећали да се ово вама догодило?
- Како бисте реаговали?
- Шта очекујете да би други могли да ураде?

Таква питања могу помоћи ученицима да дубље истраже идеју да су и други одговорни да учествују у одбрани људских права.

Лекција 3**Права и одговорности****Како права могу да постоје без одговорности?**

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици схватају на који начин могу да допринесу заштити људских права. Ученици разумеју да су људска права повезана с одговорностима; одговорности државе и институција, као и њиховим моралним одговорностима.
Задаци	Ученици препознају одговорности да би заштитили људска права, укључујући свој властити допринос.
Наставна средства	Празан лист папира и хемијска оловка. Наставни лист 5.4 за сваки пар. Наставни лист 5.2 за сваки пар.
Методe	Рад у паровима или групи. Критичко размишљање.

Додатне информације

Једно људско право не може да буде испоштовано ако појединац или власт не преузму одговорност за његову реализацију. Иако су владе главни извршиоци дужности у овом случају, постоји снажна потреба других тела или појединаца за промовисањем и заштитом људских права. Сваки појединац има моралну одговорност да да допринос култури у којој вредности људских права надахњују наше понашање у свакодневном животу.

Могуће је проширити активности увођењем теме позитивних и негативних права и рада на пројекту.

Ток часа

Ученици формирају парове. Важно је да буде једнак број парова у учионици. (Ако је неопходно, задатке могу радити трочлане групе или појединци.)

Сваки пар добија празан лист папира и хемијску оловку. Ученици морају да запишу три важна права за која мисле да би требало да их имају у школи, и три важна права за која мисле да треба да их имају код куће, на пример право да не буду претрпани домаћим задацима или право на џепарац.

Када то заврше, наставник дели копије наставног листа 5.4, "Права и одговорности", те листа 5.2, „Списак људских права" за сваки пар. Ученици морају проучити листу људских права и продискутовати која права најбоље одговарају правима која су они написали на својим папирима.

Када се одлуче, ученици записују шест права у прву колону листића 5.4. "Права и одговорност", „У овој фази, наставник може да пита ученике да ли им је потребно објашњење у вези права која су навели.

Када попуне прву колону, наставник објашњава ученицима да свако право носи одговарајуће одговорности и наводи пример: „Слобода говора је ограничена одговорношћу да се не говоре неистине које ће погоршати положај неке особе и одузети јој достојанство и углед. „Наставник такође може да објасни да равнотежа нечијих права и одговорности да се поштују права других значи да морамо да вежбамо своја права у оквиру одређених ограничења. Постоје бројне ситуације у којима се права и одговорности различитих људи сукобљавају. На пример, у учионици, право на образовање може бити у сукобу с правом на слободно време; неки ученици желе да уче, док други желе да се забављају. Штавише, школа је одговорна да образује ученике

и да осигура наставницима право на пристојне услове рада (као што је, нпр. мирно радно окружење, без превише буке).

Наставник, затим, тражи од парова да размене своје листе. Нови пар мора продискутовати примере оба нивоа одговорности, а који одговарају сваком праву које је написао други пар (видети пример испод):

- **Први ниво:** одговорности које појединци морају обезбедити како би други могли да уживају одређено право (ово би требало да буде написано у другој колони).
- **Други ниво:** одговорности (тамо где постоје) власти, као што су школе и локалне власти, како би се осигурало дотично право. Ово би требало да буде написано у трећој колони. На пример, одговорност сваког појединца да поштује приватност дневника других ученика; одговорност школе да не тражи ствари појединца када то није потребно (на пример, не читати дневник док се претражује учионица у потрази за украденим дигитроном).

Људско право (у школи, код куће)	(Морална) одговорност појединца	Одговорност школе, власти, итд.
Право на приватност	Не гледати у туђи дневник	Не читати ученички дневник док се траже личне ствари у случају крађе

Сваки пар презентује по једно право и одговарајуће одговорности са свог списка.

Пошто је нагласак овог часа на одговорностима, наставник на табли може да нацрта две колоне, једну за личне одговорности, другу за одговорности власти. Како ученици дају примере, тако се они могу записати на табли. Наставник може да заврши час кратким освртом на одговорности и да замоли ученике да прокоментаришу своје листе.

Ако време дозволи и ако пожели да продужи час како би увео идеју позитивних и негативних права, и рада на пројекту, наставник може да спроведе следеће активности:

Наставник може да почне објашњавајући ученицима да се понекад људска права деле на „негативна права“ и „позитивна права“.

„Негативна права“ су права која забрањују нешто непријатно (забрана тортуре). „Позитивна права“ су она која изричито траже од неког да уради нешто или да обезбеди да нешто буде урађено (право на храну - свако има право на одговарајућу исхрану). И док „негативна права“ очекују да људи не раде одређене ствари, „позитивна права“ очекују од појединаца или власти да предузму одређене активности како би се осигурала та права.

Наставник, такође, објашњава да већина људских права има и негативне и позитивне стране. На пример, право да човек не буде мучен значи да се власти не смеју лоше понашати према људима који су заробљени, али и да власти о овом морају дати јасна упутства својим полицијским снагама.

Од ученика се тражи да изаберу по три права са својих спискова. Требало би да потраже примере позитивних и негативних дела у својим животима, како би приказали своју властиту моралну одговорност. Затим, требало би да траже друге примере, како би, овај пут, показали одговорност школе или локалних/државних власти. За ову сврху могли би додати знак плус или минус за одговорности које изаберу; видети пример испод.

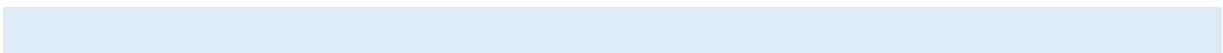
Људско право (у школи, код куће)	(Морална) одговорност појединца	Одговорност школе, власти, итд.
Право на приватност (= пример)	(+)	(+) Водити рачуна да досије ученика не може да види нико са стране.
	(-) Не гледати туђи дневник без дозволе.	(-) (школа) Не претраживати нечије ствари уколико то није неопходно (-) (држава) Обезбедити законе који ће штитити приватност појединаца

Ако наставници желе да употребе ову активност као увод у пројекат, могу да питају ученике да изаберу нека од права која ће се детаљније обрадити у следећих неколико недеља или месеци. Ученици осмишљавају план у којем се слажу о оквирном циљу и различитим корацима које ће предузети. Такође, одлучују о времену до када ће се завршити задатак и ко ће га завршити.

План

Крајњи циљ:		
Шта треба да буде урађено?	Ко ће то да уради?	Када треба бити готово?

Током следећих неколико часова, потребно је придржавати се овог плана и коначно оценити.

Лекција 4**Квиз о људским правима****Што је то право? Шта би требало да буде човеково људско право?**

Васпитно-образовни циљеви часа	Ученици уче о међународно признатим људским правима.
Задаци	Ученици одговарају на питања вишеструког избора и расправљају о закључцима њихових одговора.
Наставна средства	Картице за сваког ученика, решења на полеђини (наставни лист 5.5).
Методe	Питања вишеструког избора.

Додатне информације

Иако су људска права динамичан концепт који се стално развија, међународно право дефинише садржај и подручје деловања људских права. Квиз о људским правима који следи и који не би требало да се користи као тест знања, помаже ученицима да схвате у којој смо фази у разради људских права. Такође, помаже да се избегну погрешна схватања оквира људских права.

Пре овог часа, наставник би требало да забележи сва питања која су везана за договоре унутар УН или унутар Савета Европе. Час може почети и кратким објашњењем појмова и начела као што су УН, Савет Европе (не мешати га са Европским саветом при Европској унији), људска права, народ/држава, дискриминација, судија или суђење.

Ток часа

Пре свега, наставник објашњава да циљ квиза није тестирање знања ученика, већ боље разумевање људских права на један активан начин.

Ученици сами припремају картице сецањем трака са питањима и одговорима. Затим их лепе тако да питања и одговори буду на истој картици.

Ученици седе у малим групама (или паровима) и једни другима постављају питања. Свака група добија по комплет картица с питањима. Свако питање има три могућа одговора: А, Б или В. Ученици бирају онај одговор који сматрају тачним. Треба истаћи да, понекад, постоји више од једног тачног одговора, јер су људска права динамичан концепт који се стално развија, што оставља места за инетрпретацију.

С времена на време, добро је расправљати о одговорима у разреду. Тако час неће постати само једноставан квиз знања који се заснива на питањима и одговорима. Исто тако, важно је бити спреман за јавну дискусију, припремајући и елемент знања.

Питања и одговори

Видети наставни лист 5.5. Наставник или група ученика припрема довољан број картица са питањима и одговорима, склапајући и лепећи их заједно.

Наставни лист за ученике 5.1
Жеље, потребе и права

Жеље	Основне потребе	Људска права

Наставни лист 5.2

Списак људских права

Ово је листа људских права која је садржана у Универзалној декларацији о људским правима, Међународној конвенцији о грађанским и политичким правима, Међународној конвенцији о економским, социјалним и културним правима, Европској конвенцији о људским правима и ревидираној Европској социјалној повељи.

1. Право на живот.
2. Забрана мучења
3. Забрана ропства.
4. Право на слободу и сигурност .
5. Право на правично суђење.
6. Право на ефикасан правни лек.
7. Забрана дискриминације; право на једнакост.
8. Право да се буде признат као личност; право на националност.
9. Право на приватност и породични живот.
10. Право на брак.
11. Право на личну својину
12. Право на слободу кретања
13. Право на азил.
14. Слобода мисли, савести и вероисповести
15. Слобода изражавања.
16. Слобода окупљања и удруживања.
17. Право на храну, пиће и смештај
18. Право на здравствену заштиту.
19. Право на образовање.
20. Право на запослење.
21. Право на одмор и слободно време.
22. Право на социјалну заштиту.
23. Право на политичко ангажовање.
24. Право учествовања у културном животу.
25. Забрана деструкције људских права.
26. Право на друштвени поредак који препознаје људска права.
27. Одговорности и обавезе појединца.

Наставни лист за ученике 5.3

Случајеви кршења људских права

Нарушавање или кршење људских права	Људско право
а) Гђа Х, која је пре неколико година изгубила ћерку и мужа у аутомобилској несрећи, није могла да се уда за другог, а да то не одобри њен девер.	
б) Затворски чувари су употребили псе како би застрашили затворенике, а у једном случају су натерали псе да угризу једног затвореника.	
в) У локалној фабрици, радници морају радити најмање 10 сати на дан без паузе.	
г) Од када су ухапшена, три мушкарца су имала проблема да добију приступ адвокатима. У већини случајева адвокати би стигли, али им не би било дозвољено да их виде; мушкарцима није дозвољено да имају колективну расправу са адвокатима, а то је значило да двојица од њих нису имала приступ свом адвокату.	
д) Жена која ради потпуно исти посао, има исто година и радног искуства као и њен мушки колега, добила је мању плату од њега.	
ђ) Особа Х је оteo и држао особу У затворену три дана, а онда га устрелио у главу што је узроковало његову смрт 3 дана касније.	
е) Гђа Х, зависник о дрогама, фотографисана је када је напуштала састанак анонимних овисника. Фотографија је касније објављена.	
ж) Жена коју је малтретирао муж, успела је да добије развод тек након што је мужу дала своју кућу, аутомобил и сву имовину. Остала је без ичега.	
з) Особа Х, чији је живот угрожен због упале плућа, није добила медицинску помоћ у болници, јер је илегално ушла у земљу.	
и) Седамдесет пет посто становништва из подручја Х је морало напустити своје куће, а касније им није дозвољено да се врате. Нису смели напуштати избегличке кампове и одлазити на оближња поља како би узгајали усеве, а било им је и забрањено да путују многим путевима.	
ј) Црни Африканци су купљени у Африци за, на пример, флашу вискија, а продани су у Северној Америци за 1 200 ,1 500 америчких долара.	
к) У држави Х, сва средства за преживљавање локалног становништва намерно су уништена: усеви, залихе воде и стока.	
л) У држави Х, грађани могу да заврше у затвору без суђења.	
љ) Двадесетшестогодишњи новинар дневних новина, убијен је у сумњивом осветничком нападу, због репортаже о недавно завршеној изборној кампањи.	
м) Господин Х је добио позив за војску. Писао је војној канцеларији позивајући се на приговор савести у питању војне обавезе и одбио да се јави на војну дужност. Оптужен је за непослушност према надређеном, и добио забрану напуштања земље.	

н) У држави Х, забрањено је окупљање онима који желе да припадају религији Фалун Гонг.	
њ) Етничка већина је одлучила да они који припадају мањинским групама, попут Јевреја или Рома, морају живети у одређеним деловима града.	
о) Деца која живе у селу, нису у могућности да похађају основну школу јер не постоји ни једна школа на прихватљивој удаљености.	
п) Особа Х није могла да се кандидује на парламентарним изборима јер верске власти у држави то нису одобриле.	
р) Као припадник црне расе, особа Х не може да добије посао доктора у локалној болници.	
с) У неким државама, сиромашни немају приступ храни, стамбеним програмима, као ни здравственим услугама.	
т) Господин Х, чија кућа је спаљена, није успео да добије накнаду штете.	
ћ) Особа Х, четрдесетседмогодишња жена, која је одувек радила као домаћица, мајка петеро деце, је изгубила социјалну помоћ када се развела.	
у) Господин Х, отац двоје деце, затворен је и мучен у држави Х јер је писао песме у којима је критиковао владајући систем. Његова молба за политички азил у држави А је одбијена. Тврдио је да ће се суочити са тортуром ако се врати кући, што је сада обавезан и да уради.	
ф) Особама с физичким недостацима, као што су људи у инвалидским колицима, није дозвољено да присуствују културним догађањима у локалном позоришту из такозваних практичних разлога.	
х) Да би се аплицирало за држављанство у држави Х, потребан је боравак од петнаест година, тест физичког и менталног здравља и неразумно високи административни трошкови. Као последица тога, хиљаде Рома који имају давнашње везе са својом земљом, су без држављанства у властитој држави.	

Наставни лист 5.3**Случајеви кршења људских права****Примерак за наставника с решењима**

Нарушавање или кршење људских права	Прекршено људско право
а) Гђа Х, која је пре неколико година изгубила ћерку и мужа у аутомобилској несрећи, није могла да се уда за другог, а да то не одобри њен девер.	10
б) Затворски чувари су употребили псе како би застрашили затворенике, а у једном случају су натерали псе да угризу једног затвореника.	2
в) У локалној фабрици, радници морају радити најмање 10 сати на дан без паузе.	21
г) Од када су ухапшена, три мушкарца су имала проблема да добију приступ адвокатима. У већини случајева адвокати би стигли, али им не би било дозвољено да их виде; мушкарцима није дозвољено да имају колективну расправу са адвокатима, а то је значило да двојица од њих нису имала приступ свом адвокату.	5
д) Жена која ради потпуно исти посао, има исто година и радног искуства као и њен мушки колега, добила је мању плату од њега.	7
ђ) Особа Х је отео и држао особу У затворену три дана, а онда га устрелио у главу што је узроковало његову смрт 3 дана касније.	1
е) Гђа Х, зависник о дрогама, фотографисана је када је напуштала састанак анонимних зависника. Фотографија је касније објављена.	9
ж) Жена коју је малтретирао муж, успела је да добије развод тек након што је мужу дала своју кућу, аутомобил и сву имовину. Остала је без ичега.	11
з) Особа Х, чији је живот угрожен због упале плућа, није добила медицинску помоћ у болници, јер је илегално ушла у земљу.	18
и) Седамдесет пет посто становништва из подручја Х је морало напустити своје куће, а касније им није дозвољено да се врате. Нису смели напуштати избегличке кампове и одлазити на оближња поља како би узгајали усеве, а било им је и забрањено да путују многим путевима.	12
ј) Црни Африканци су купљени у Африци за, на пример, флашу вискија, а продани су у Северној Америци за 1 200 и 1 500 америчких долара.	3
к) У држави Х, сва средства за преживљавање локалног становништва намерно су уништена: усеве, залихе воде и стока.	17
л) У држави Х, грађани могу да заврше у затвору без суђења.	4
љ) Двадесетшестогодишњи новинар дневних новина, убијен је у сумњивом осветничком нападу због репортаже о недавно завршеној изборној кампањи.	15

м) Господин X је добио позив за војску. Писао је војној канцеларији позивајући се на приговор савести у питању војне обавезе и одбио да се јави на војну дужност. Оптужен је за непослушност према надређеном, и добио забрану напуштања земље.	14
н) У држави X, забрањено је окупљање онима који желе да припадају религији Фалун Гонг.	16
њ) Етничка већина је одлучила да они који припадају мањинским групама, попут Јевреја или Рома, морају живети у одређеним деловима града.	25
о) Деца која живе у селу, нису у могућности да похађају основну школу јер не постоји ни једна школа на прихватљивој удаљености.	19
п) Особа X није могла да се кандидује на парламентарним изборима јер верске власти у држави то нису одобриле.	23
р) Као припадник црне расе, особа X не може да добије посао доктора у локалној болници.	20
с) У неким државама, сиромашни немају приступ храни, стамбеним програмима, као ни здравственим услугама.	26
т) Господин X, чија кућа је спаљена, није успео да добије накнаду штете.	6
ћ) Особа X, четрдесетседмогодишња жена, која је одувек радила као домаћица, мајка петеро деце, изгубила је социјално осигурање када се развела.	22
у) Господин X, отац двоје деце, затворен је и мучен у држави X јер је писао песме у којима је критиковао владајући систем. Његова молба за политички азил у држави А је одбијена. Тврдио је да ће се суочити са тортуром ако се врати кући, што је сада обавезан и да уради.	13
ф) Особама с физичким недостацима, као што су људи у инвалидским колицима, није дозвољено да присуствују културним догађањима у локалном позоришту из такозваних практичних разлога.	24
х) Да би се аплицирало за држављанство у држави X, потребан је боравак од петнаест година, тест физичког и менталног здравља и неразумно високе административне таксе. Као последица тога, хиљаде Рома који имају давнашње везе са својом земљом, остају без држављанства у властитој држави.	8

Материјал за ученике 5.4
Права и одговорности

Људско право	Морална одговорност појединца	Одговорност школе, власти, итд.

Материјал за ученике 5.5

Квиз - Људска права (картице за вежбање)

Запошљавање деце млађе од 17: А. Увек је кршење права детета. Б. Јесте нарушавање права деце, ако је задатак штетан. В. Може да буде прихватљиво ако је влада утврдила да је доња старосна граница за запослење испод 17.	Рад деце млађе од 17: В је тачно. Конвенција о дечијим правима брани запошљавање деце ако је то опасно или је облик искориштавања, али дозвољава властима да одреде старосну границу испод које вреди забрана. Велики је притисак да се уведу строга ограничења у вези рада деце.
Према међународним договорима о праву на воду: А. Власти су обавезне да грађанима обезбеде чисту и исправну воду. Б. Властима није дозвољено да дискриминишу неке грађане у снабдевању водом. В. Власти не смеју забранити грађанима приступ снабдевању водом.	Према међународним договорима о праву на воду: Према тумачењу Комитета за економска и социјална права при УН, Б и Ц су тачни, А није. Испуњавање права на воду је нешто ка чему власти морају да теже, али ово право грађани не могу захтевати као такво.
Смртна казна: А. У начелу је забрањена широм света. Б. Укинута је у законима и пракси у више од 50% свих земаља. В. Није дозвољена у случају људи млађих од осамнаест.	Смртна казна: Б и Ц су тачни, А није. Смртна казна још увек није у потпуности забрањена у уговорима УН, и по Европској конвенцији о људским правима, иако је у оба случаја забрањена додатним протоколом. Протокол 6 (укидање смртне казне у време мира) и Протокол 13 (укидање смртне казне у свим околностима) су према ЕКЉП потписале и/или ратификовале многе државе.
Економска и социјална права: А. Нису стварна људска права. Б. Од држава се не очекује да директно испуне ова права свим појединцима. В. Може захтевати сваки Европљанин	Економска и социјална права: Б је тачно. Службено, економска и социјална права су стварна људска права, иако је истина да је обавеза да се признају много слабија него за многа од грађанских и политичких права. Међународна конвенција о економским, социјалним и културним правима очекује да државе теже ка њиховом испуњењу, али не постоји европски механизам који би дозволио појединцима да поднесу жалбу (иако, под неким ограничењима, додатни протокол дозвољава организацијама да то ураде).

Сагласно клаузулама о праву на образовање: А. Појединцима и групама је дозвољено да могу да отворе школу све док испуњавају минимум законских услова. Б. Не постоје обавезе које се односе на садржај образовних програма. В. Власти су дужне да обезбеде обавезно школовање за све млађе од осамнаест година.	Сагласно клаузулама о праву на образовање: А је тачно, Б и В нису. Међународне конвенције, као што је Конвенција о правима деце, прописује да образовање мора да информише децу о људским правима.
Право да се призна статус избеглице: А. Дефинисан је за људе који имају оправдан страх да ће бити прогоњени на основу расне и верске припадности или политичког мишљења и који су, као резултат тога, побегли из земље. Б. Такође постоји због људи који су побегли из државе услед грађанског рата и глади. В. Влада може да аутоматски одбије и то за све оне који аплицирају за статус избеглице, а долазе из државе која се сматра безбедном.	Право да се призна статус избеглице: А је тачно, Б није (иако се у неким земљама, људима који су напустили земљу због грађанског рата или глади, може гарантовати заштита и кад се не сматрају избеглицама по међународној конвенцији. В се према Женевској конвенцији не односи на избеглице, али се увелико користи унутар ЕУ када се ради о азилантима.
Слобода вероисповести: А. Не може се порећи људима на основу тога што припадају некој мањинској религији. Б. Обавезује народе да признају и субвенционису религије В. Не може да буде ограничена од државе ни на који начин.	Слобода вероисповести: А је тачно. Нације су дужне да поштују слободу вероисповести, али немају правну обавезу признавања или субвенционисања. Државе могу да ограниче слободу вероисповести тамо где би то могло бити у супротности с основним људским правима.
Право на имовину: А. Не значи да власти не могу да одузму нечији посед ако је то у јавном интересу. Б. Крши се ако се цело село евакуише без надокнаде штете како би се изградила хидроелектрана. В. Дозвољава особи да робу коју је украо, сматра својим власништвом.	Право на имовину: А и Б су тачни. В је, очигледно, нетачно.
Избори: А. Сви грађани имају право гласа чак и ако су због криминалне радње изгубили своја грађанска права. Б. Два гласа за сваку особу су дозвољена ако је гласач послодавац . В. Гласање мора бити тајно.	Избори: Само В је тачно. Држава може да спречи особе које су изгубиле своја грађанска права да гласају. Једнака права за све који имају право гласа је међународно правило.
Слобода изражавања: А. Може се ограничити с циљем заштите од клеветања. Б. Не може се ограничити због јавног морала. В. Може се ограничити како би се спречила верска нетолеранција.	Слобода изражавања: А и В су тачни. Слобода изражавања се може, под одређеним условима, ограничити због јавног морала, спречавања злочина, заштите здравља или заштите од клевете, ако је то предвиђено законом.

Право на посао: А. Државе су обавезне да свим својим грађанима обезбеде посао. Б. Значи да нико не може произвољно да буде отпуштен с посла. В. Не значи да влада мора да уложи напоре да би остварила пуну запосленост.	Право на посао: Само Б је тачно. У Европи су државе обавезне да предузму мере како би постигле пуну запосленост, али то није укључено у уговоре УН-а.
Право на здраву животну средину: А. Забрањује државама одлагање токсичног отпада који неповратно уништава тло. Б. Има за циљ да заштити људе, животиње и биљке. В. Још увек није утемељено као опште право.	Право на здраву животну средину: В је тачно, иако право на здравље штити човека од штете чији је директан узрок загађење. У тим случајевима, само су људска бића опште заштићена, а не биљке и животиње. Афричка повеља и Повеља Европске уније, које које нису свугде пуноважне, донекле су утемељиле право на здраво окружење.
Према праву на образовање: А. За децу у основној школи се не плаћа школарина осим трошкова екскурзија или школских уџбеника. Б. Обавеза државе је да помогне што већем броју студената да успешно заврше своје студије. В. Државе морају пружити свим ученицима једнаке могућности образовања.	Према праву на образовање: Б и В су тачни (ове обавезе су укључене у Конвенцију о правима деце). У принципу, основно образовање мора бити бесплатно, што не укључује само школарину већ и све друге трошкове у вези са основним школским активностима.
Кажњавање деце у школама: А. Није дозвољено у виду телесног кажњавања. Б. Није забрањено ако је казна ментално сурова. В. Може да се користи само ако се родитељи слажу.	Кажњавање деце у школама: А се сматра тачним јер Европски суд за људска права сматра телесно кажњавање кршењем Европске конвенције о људским правима (што је у складу с тумачењем које је дао Комитет за права деце Конвенцији о дечијим правима). Б је нетачно пошто се забрана односи на све сурове казне. Што се тиче одговора В, не постоји клаузула о томе да кажњавање директно зависи од сагласности родитеља.
У школи: А. Не би требало да се посвети ни најмања пажња питањима везаним за заштиту средине. Б. Децу би требало да науче да поштују своје родитеље. В. Деца би требало да уче о људским правима и да искусе људска права.	У школи: Б и В су тачни. Конвенција о правима деце садржи такве клаузуле. Конвенција такође одређује да образовање треба да буде усмерено на поштовање животне средине.
На суду: А. Сваки преступник има право на адвоката. Б. Људи могу да буду осуђени само ако признају. В. Осумњичени има право на бесплатног преводиоца ако је суђење на језику који он не разуме.	На суду: А и В су тачни.

Тортура: А. Дозвољена је ако се користи да спречи терористичке нападе. Б. Дозвољена је само одлуком судије. В. Никада није дозвољена.	Тортура: В је тачно (тортура није дозвољена чак ни у случајевима националне безбедности).
Право на живот је прекршено ако: А. Неко несрећним случајем изгуби живот приликом интервенције полиције при спасавању живота другог лица. Б. Неко умре због рата, чак и ако је он био легалан. В. Неко умре због непотребне силе коју је полиција применила.	Право на живот је прекршено ако: В је тачно. У случају А, право на живот би могло да буде прекршено ако је сила коју је полиција употребила била апсолутно неопходна.
Према праву на становање: А. Све државе су обавезне да обезбеде да нема бескућника. Б. Странцима би требало пружити једнак приступ социјалном смештају као што га имају и држављани неке земље. В. Држава би требало да се потруди да смањи број бескућника.	Према праву на становање: Б и В су тачни.
Према праву на здравствену заштиту: А. Владе нису обавезне да спрече несреће на раду. Б. Свако би требало да има право на здравствену заштиту. В. Лекови би требало да буду бесплатни.	Према праву на здравствену заштиту: Б је тачно. Спречавање несрећа на раду се сматра обавезом. Лекови се могу продавати.
Према праву на слободу кретања: А. Једној особи се може забранити да изабере место становања из безбедносних разлога. Б. Одбијање визе особи која није била осуђивана кршење је људских права. В. Криминалац може да буде затворен.	Према праву на слободу кретања: А и В су тачни. Виза може да се одбије било коме, не само криминалцима. Ограничења слободе кретања такође могу да буду наметнута из разлога јавног здравља, мира и националне безбедности, ако је предвиђено законом.

Материјали за наставника

Ово је листа људских права која је садржана у Универзалној декларацији о људским правима (УДЉП), Међународној конвенцији о грађанским и политичким правима (МКГПП), Међународној конвенцији о економским, социјалним и културолошким правима (МКЕСКП), Европској конвенцији о људским правима (ЕКЉП) и ревидираној Европској социјалној повељи (ЕСП). Неки чланови ЕСП су обележени бројкама, а неки великим почетним словима.

	(УДЉП)	ЕКЉП	ЕСП	МКГПП	МКЕСКП
1. Право на живот	3	2		6	
2. Забрана мучења	5	3	26	7, 10	
3. Забрана ропства	4	4		8	
4. Право на слободу и сигурност	3	5		9	
5. Право на праведно суђење	10, 11	6, 7		14, 15	
6. Право на ефикасан правни лек	8	13	Д	2, 9	
7. Забрана дискриминације; право на једнакост	2, 7	14	4, 15, 20, 27, Е	3, 26	3
8. Право на поштовање личности; право на држављанство	6, 15			16, 24	
9. Право на приватност и породични живот	12	8		17	
10. Право на склапање брака и заснивање породице брак	16	12		23	
11. Право на личну својину	17				15
12. Право на слободу кретања	13		18	12	
13. Право на азил	14			18	
14. Право на слободу мишљења, савести и вероисповести	18	9		18	
15. Слобода изражавања	19	10	28	19	8
16. Право на слободу окупљања и удруживања	20	11	5, 28	21, 22	8
17. Право на храну, пиће и смештај	25		30, 31		11
18. Право на здравствену заштиту	25		11		7, 12
19. Право на образовање	26		10		13, 14
20. Право на запослење	23		1, 2, 3, 4, 24		6, 7
21. Право на одмор и слободно време	24		2		7
22. Право на социјалну заштиту	22, 25		7, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 23, 25		9, 10
23. Право на политичко ангажовање	21		22	25	
24. Право учествовања у културном животу	27			27	15
25. Забрана кршења људских права	30	17		5, 20	5
26. Право на друштвени поредак који признаје људска права	28			2	2
27. Одговорности и обавезе појединца	29				

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 6: Одговорност Које врсте одговорности имају људи?

Правна одговорност

Грађани сваке земље имају право да знају која су њихова права у сагласности са законом, те да схвате обим њихових законских одговорности према држави и другим грађанима. Одговорности грађана у демократским друштвима су, понакад, сажете у три основне дужности: да гласају, да плаћају порезе и да поштују закон.

Одговорности су често друга страна исте медаље. На пример, право на слободу говора са собом носи одговорност да се исто право допусти другима. Како год, људи који почине злочине, не губе нужно права која су другима оспорена (као у случају убиства или дискриминације). Исто тако, људи често имају обавезе које нису реципрочне, на пример, одговорности према деци.

Морална одговорност

У ЕДЦ, од суштинске је важности неговати способност младих људи да размишљају морално. Без те способности, нема критичке процене друштвених закона или социјалних структура, у смислу да ли су праведне. Због тога, када ученици уче о законима који се тичу њих самих, требало би их такође подстицати да критички процењују њихову функцију и намену, те да ли би их (законе) требало икако мењати.

Подучавање за одговорност

Испитујући разлоге зашто се људи понашају на начин позитивно оријентисан према друштву, или наглашавајући потребе других људи, наставници могу помоћи ученицима да постану свеснији потреба и права других. Такође је важно да наставници покажу ставове одговорности пред ученицима.

Ученици уче да постану одговорни грађани, не само кроз учење, на часу, већ и кроз могућност да уче из искуства. У том смислу, добра ЕДЦ школа, радо ће охрабрити ученике да се, нпр. преко ђачког парламента, укључују у живот школе и шире заједнице.

ЕДЦ/ХРЕ

У овој наставној целини ученици ће:

- истраживати степен одговорности који грађани имају у друштву;
- истраживати природу правне одговорности људи;
- размотрити природу заједничке друштвене одговорности;
- размотрити зашто људи преузимају личну одговорност да би довели до друштвене промене.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 6: Одговорност

Које врсте одговорности имају људи?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методе
Лекција 1: Одговорности код куће.	Размотрити степен одговорности које људи имају. Схватити да одговорности могу да дођу у сукоб једна с другом. Истражити морално расуђивање, наглашавајући одлуке око сукоба одговорности.	Ученици анализирају моралну дилему. Ученици дискутују о алтернативним анализама. Ученици дају појединачне изјаве.	Копије приче „Милан доноси одлуку“ (наст.лист 6.1). Папири за писмене задатке.	Расправа у паровина и малим групама. Пленарна дискусија. Индивидуални писмени рад.
Лекција 2: Зашто би људи поштовали закон?	Истражити природу правне одговорности људи. Истражити разлику између моралних и законских обавеза.	Ученици анализирају моралну дилему. Ученици критички оцењују разлоге правне послушности. Ученици предлажу ситуације у којима би морална обавеза могла да надмаши обавезу да се испоштује закон.	Копије приче „Шмитова дилема“ (наст.лист 6.2). Папир за писмене задатке. Табла.	Заједничка анализа моралне дилеме. Анализа коју води наставник. Писање приче. Пленарна дискусија.
Лекција 3: Чији је то проблем?	Размотрити природу заједничке одговорности за друштвене проблеме.	Ученици дискутују о одговорности за одређени друштвени проблем. Ученици надопуњују оквир за размишљање. Ученици пишу одговоре на постављена питања.	Копије „писама“ (наст.лист 6.3). Табла. Папир за писање, за сваког ученика појединачно.	Структурна критичка анализа. Анализа и дискусијау малим групама. Постизање договора и преговарање. Лично писање.

Лекција 4: Зашто људи постају активни грађани?	Размотрити разлоге зашто људи прихватају одговорност за страдања других људи. Истражити улогу невладиних организација у грађанском друштву.	Ученици раде у групама како би сложили делове приче. Ученици износе претпоставке о разлозима друштвено мотивисаног понашања. Ученици размишљају о улози невладиних организација. У групама, ученици истражују рад невладиних организација или активиста у кампањама . У групама, ученици представљају своје резултате.	Копије већ изрезаних картица о Јелени Шантић (наст. лист 6.4). Материјали за подршку ученичким истраживањима. Материјали за групне презентације нпр. велики листови папира, хемијске оловке у боји.	Групни рад. Преговарање. Морално закључивање. Критичка процена. Истраживање. Групна презентација.

Лекција 1

Одговорности код куће

Људи доживљавају сукобе лојалности – како да одлуче?

Васпитно-образовни циљеви часа	Размотрити степен одговорности који људи имају. Схавити да одговорности могу доћи у сукоб једна с другом. Истражити морално расуђивање, наглашавајући одлуке око сукоба одговорности.
Задаци	Студенти анализирају моралне дилеме. Ученици дискутују о алтернативним анализама. Ученици дају појединачне изјаве.
Наставна средства	Копије приче „Милан доноси одлуку“ (наст.лист 6.1.) Папири за писмене задатке.
Методe	Индивидуална расправа у малим групама. Пленарна дискусија. Индивидуални писмени рад

Концептуално учење

Одговорност: Нешто што људи морају да учине – одговорности могу бити правне, моралне и друштвене, у зависности од тога како настају.

Морални конфликт: Конфликт у који људи улазе када морају да одлуче између два или више начина деловања.

Грађанска одговорност: Обавезе људи према широј заједници. Ове одговорности се јављају јер чланство у заједници доноси права у замену за одговорности.

Ток часа

Наставник представља идеју да свако има одговорности одређене врсте и да се проблеми могу појавити када људи ставе неке одговорности изнад других. Тешко је изабрати. Наставник чита причу „Милан доноси одлуку“ (наст.лист 6.1) и тражи од ученика да размисле о питањима која следе. О неким питањима се може расправљати у пару, пре коначних одговора. О другима ученици могу да пишу белешке, пре него што поделе своје идеје с остатком разреда.

1. Шта каже прича о врсти одговорности коју има Милан? Колико различитих врста одговорности можете видети (одговорност према самом себи, према својој породици, школи, локалној заједници или ширем свету)?
2. Шта мислите, шта би Милан требало да уради и зашто? Да ли се сви у разреду слажу?
3. Шта мислите, колико је тешка одлука коју Милан мора донети? Шта је чини тешком?
4. Које одговорности у причи има Миланов отац? Које препознајете?
5. Да ли мислите да је Миланов отац био у праву када му је рекао да остане код куће?
6. Колико би озбиљно било да се Милан супротставио свом оцу? Да ли би то била тешка одлука за Милана? Наведите разлоге за одговор.

Писмени задатак

Својим речима напишите шта мислите да је Милан писао свом оцу. Упоредите своју верзију с другима у одељењу. Ученици размењују идеје.

Генерализација

Ученици можда, већ имају идентификоване неке опште аспекте моралног сукоба. Наставник реагује и тражи од ученика да размисле уопштено о врстама одговорности које људи имају према:

- самима себи;
- својој породици;
- својој локалној заједници;
- националној заједници;
- ширем свету.

Ученици раде у групама. Могу да користе табелу у коју ће исписати различите одговорности. Може се продискутовати о томе до које мере људи имају одговорности према другима и према заједници.

Закључна дискусија

Наставник би ученицима требало да да следеће информације. „У причи, неке од Миланових одговорности долазе у сукоб једна с другом. Сетите се неких властитих примера, где људске одговорности могу доћи у сукоб. Наведите неке конкретне примере како би људи могли решити такве сукобе одговорности.“

Ако ученицима буде тешко да размишљају о овоме, наставник би требало да обезбеди неке конкретне примере, ослањајући се на локални контекст.

Лекција 2

Зашто би требало поштовати закон?

Који су најбољи разлози за поштивање закона?

Васпитно-образовни циљеви	Истражити природу правне одговорности људи. Истражити разлику између моралних и законских обавеза.
Задаци	Ученици анализирају моралну дилему кроз пленарну дискусију. Ученици критички процењују разлоге правне послушности. Ученици предлажу ситуације у којима би морална обавеза могла да надмаши обавезу поштивања закона.
Наставна средства	Копије приче „Шмитова дилема“ (наст.лист 6.2). Папир за писмене задатке. Табла.
Методe	Заједничка анализа моралне дилеме. Анализа коју води наставник (као подршка). Писање приче. Пленарна дискусија.

Кључни појмови

Закон: Обавезујуће правило које је донела локална или државна власт.

Владавина права: У демократским друштвима, владе и они који су на власти подлежу закону земље. Смена власти се врши на демократски начин, сагласно са уставом земље, а не као резултат силе или рата. Општа обавеза људи је поштовати закон, јер се ради о демократском одлучивању.

Законска обавеза: Обавезе које су људи себи наметнули законом.

Морална одговорност: Личне обавезе за које људи осећају да су засноване на њиховом веровању о томе шта је добро/правично, а шта лоше/неправично.

Ток часа

Наставник уводи причу „Шмитова дилема“ (наст.лист 6.2). Ученици раде у пару и разматрају да ли Шмит треба да прекрши закон и да украде новац или не. Наставник записује њихова мишљења на табли.

Од ученика се тражи да изаберу мишљење с којим се слажу и да напишу своје разлоге:

- Шмит треба да украде новац зато што...
- Шмит не треба да украде новац зато што...

У пленуму, наставник записује на табли разлоге које су ученици навели. На пример:

„Треба да украде новац, јер је живот његове ћерке важнији од закона који забрањује крађу“;

„Не треба да украде новац јер би могао бити ухваћен“ или

„Не треба да украде, јер је погрешно да се крши закон“.

Затим се расправља о различитим разлозима. Због чега су различити? Да ли су неки разлози ваљанији од других? Ученици допуњују следећу реченицу:

„У основи, погрешно је кршити закон зато што...“

Као алтернативу, наставник може да тражи од ученика да наведу што више разлога зашто је погрешно кршити закон. Типично, тражећи одговор на ово питање, људи дођу до низа одговора, укључујући следеће:

„Погрешно је кршити закон зато што:

- можеш да будеш ухвћен и кажњен;
- закон штити људе од зла и није исправно наносити зло другима;
- сви би радили по свом да их закон не спречава;
- кршење закона умањује поверење међу људима;
- друштву је потребан закон и ред да би опстало, без закона би владао хаос;
- кршење закона крши појединачна људска права, као што је право на својину или живот.“

Наставник истиче да људи имају доста разлога зашто поштују закон. Неки од њих имају властити интерес, други разлози показују бригу за друге људе, а неки показују бригу за добробит друштва као целине (види белешку испод).

Да би илустровао ове концепте, наставник може нацртати три концентрична прстена на табли и написати у њима „ја“, други“ и „друштво“, почевши од унутрашњег. Различите разлоге треба написати у одговарајуће поље

Наставник истиче да правна послушност, сама по себи, не представља нужно знак „доброг грађанина“. Многа лоша дела су починили људи који су заправо поштовали закон, говорећи да су само „вршили своју дужност“. С друге стране, прича показује да, с времена на време, чак и добри људи бивају приморани да размисле о кршењу одређеног закона из морално прихватљивог разлога.

Како би помогао ученицима да лакше схвате равнотежу између правних обавеза и моралних одговорности, наставник тражи од ученика да напишу властиту кратку причу у којој људи (из добрих разлога) размисљају о кршењу закона. Примери могу бити кршење ограничења брзине у хитном случају или опирање закону јер је то лоше или неправедно.

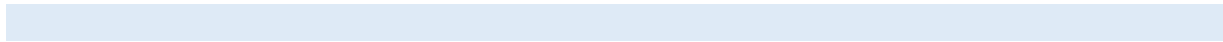
Неки од ученика читају наглас своје примере у пленарној дискусији. Наставник, затим наглашава разлику између моралних одговорности (које људи преузимају сами као део њихових властитих вредности и уверења) и правних обавеза, које намећу власти.

Напетости између ове две врсте одговорности могу довести до тога да грађани критикују неке законе с којима се не слажу, те да раде на томе да их промене. Могу чак, у неким случајевима, одлучити да прекрше неке из морално оправданих разлога. Историја нуди многе примере ситуација у којима су људи прекршили закон с циљем да протестују против њега или како би се побунили против тиранске власти. Наставник би требало то да илуструје неким локалним примерима. Требало би да нагласи да таква дешавања не треба схватити олако, због опасности умањивања владавине права, од које зависе стабилне демократије.

Напомена

Морална дилема, понуђена на овом часу, није другачија од чувене „Хајнцове дилеме“ америчког психолога Лоренса Колберга (Lawrence Kohlberg) из 1950-их. Била је то само једна у низу дилема које су Колберг и његове колеге ставиле пред младе људе узраста од десет до двадесет пет година, отприлике сваке три године. Резултати су показали да су, временом, млади људи у просеку напредовали у коришћењу расуђивања – од оног усмереног на саме себе, када су били млади, до коришћења расуђивања усредсређеног на индивидуалност, у раној адолесценцији. У средњем адолесцентском добу, већина њих је показала напредак у расуђивању, у којем централно место заузима друштво, иако контекст и врста дилеме могу да

утичу на то коју врсту расуђивања људи користе у једном тренутку. Показало се да млађа деца сматрају правила и законе нефлексибилним и да они нису засновани на друштвеној сврси, већ искључиво на ауторитету онога ко креира правила. До адолесцентског доба, млади људи су у већој мери свесни да закони имају друштвене циљеве, који се могу анализирати, преиспитивати и критиковати као морално неисправни или непоштени.

Лекција 3
Чији је то проблем?
Како се деле друштвене одговорности?

Васпитно-образовни циљеви	Размотрити заједничку природу одговорности према друштвеним проблемима.
Задачи	Ученици дискутују о одговорности према одређеном друштвеном проблему. Ученици надопуњују оквир за размишљање. Ученици писмено одговарају на постављена питања.
Наставна средства	Копије „писма“ (наст.лист 6.3.) Табла. Папир за индивидуално писање ученика.
Методе	Структурирана анализа. Анализа и дискусија у малим групама. Постизање договора и преговарање. Индивидуално писање.

Концептуално учење

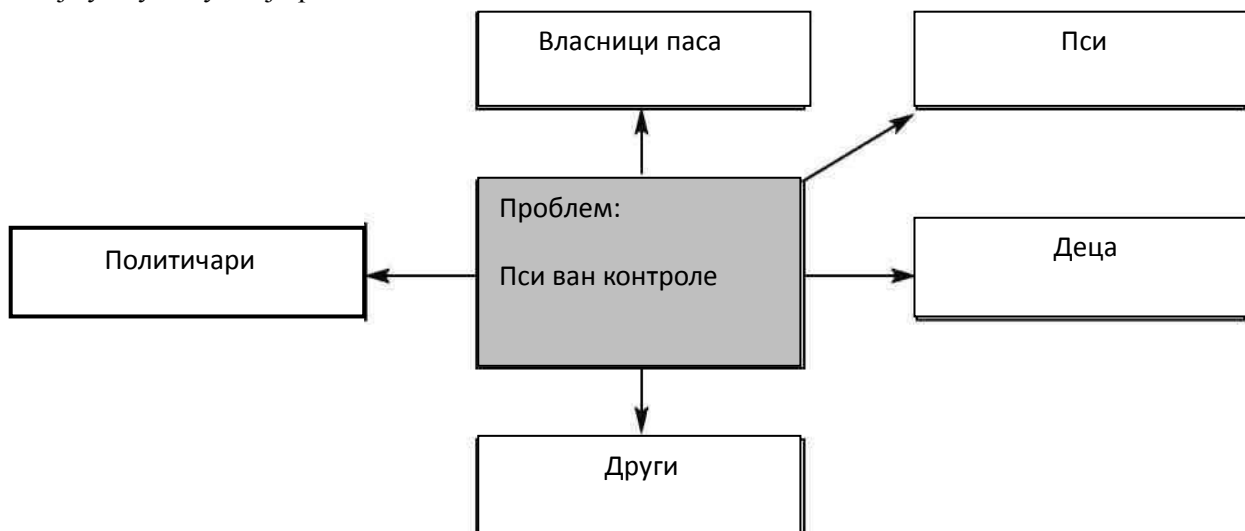
Друштвени проблем: Проблем који су искусили сви или многи чланови заједнице, а одговорност деле различити делови заједнице или заједница као целина. Одговорност за неки друштвени проблем не морају, нужно, подједнако делити укључене стране.

Ток часа

Наставник представља измишљено писмо упућено једним локалним новинама. Оно садржи притужбе у вези два друштвена проблема који брину становнике града.

Наставник тражи од ученика да а) идентификују проблеме и б) направе списак одговорних људи за оба проблема. Наставник може да помогне у овоме, цртајући на табли оквир размишљања на начин приказан испод.

Ко је укључен у овај проблем ?

Групни рад

Први корак

Поделити ученике у групе од троје или четворо. Сваком ученику у групи дати одређен број поена једнак броју укључених страна.

Други корак

Сваки члан групе прво дели поене међу странама, на основу тога шта они мисле како одговорност за проблем треба да буде подељена. На пример, деца и пси могу остати без поена, али власници паса и политичари би могли међусобно да поделе поене или би један од њих могао да добије више поена од другог.

Трећи корак

Када сваки члан групе донесе одлуку, редом презентују једни другима своје идеје, наводећи своје разлоге. Ученици у овој фази могу да промене своје мишљење. На крају, свака група сабира поене додељене странама. Ово показује како група, као целина, мисли да би се одговорност за овај проблем требала поделити.

Наставник расправља с целим разредом о закључцима до којих су дошле различите групе.

Ако време дозволи, поновити вежбу с проблемом отпада и смећа. или је заменити проблемом који је релевантнији за локалитет школе, а изазовнији за групу.

Напомена

Проблеми приказани у овим примерима подесни су за ученике који још увек немају искуства у учествовању у дискусијама везаним за политичке проблеме. То је зато што су они конкретни, видљиви и релативно једноставни за разумевање (иако их је, још увек, прилично тешко решити). Старији или напреднији ученици могу расправљати о сложенијим проблемима као што су незапосленост или расизам, користећи исту врсту оквира за размишљање.

Четврти корак: Дискусија која произилази из вежбе

На крају, наставник тражи од ученика да размисле да ли људи, генерално, преузимају довољно одговорности за своје поступке. Ако не преузимају, размислити како их убедити да то ураде. Да ли ће образовање помоћи на неки начин? Или је потребно створити нове законе, или увести оштрије казне? Ако би требало да локалне или државне власти прихвате одговорност за одређене проблеме, питати ученике о могућим трошковима и како их покрити. Наставник, такође, може да тражи од разреда да размотри улогу младих људи у решавању друштвених проблема ове врсте. Да ли би они требало да буду ослобођени одговорности због година које имају? Да ли је добро да млади препусте проблеме у заједници одраслима? Таква питања би могла бити основа за писмени задатак.

Лекција 4

Зашто људи постају активни грађани?

Зашто људи желе да промене друштво и како то могу да ураде?

Васпитно-образовни циљеви часа	Размотрити разлоге зашто људи прихватају одговорност за страдање других људи. Истражити улогу невладиних организација у грађанском друштву.
Задаци	Ученици раде у групама како би сложили причу. Ученици износе претпоставке о разлозима друштвено мотивисаног понашања. Ученици размишљају о улози невладиних организација (НВО). У групама, ученици истражују рад НВО или активиста у кампањама. У групама, ученици представљају своје резултате.
Наставна средства	Копије већ изрезаних делова приче о Јелени Шантић (наставни лист 6.4). Материјали за подршку истраживању ученика. Материјали за презентације група, нпр. велики листови папира, хемијске у бојама.
Методe	Групни рад. Преговарање. Морално закључивање. Критичко оцењивање. Истраживање. Групно представљање.

Кључни појмови

Друштвена акција: Деловање које предузимају грађани или чланови заједнице како би решили неки друштвени проблем.

Грађанин: Неко ко има правно чланство (припадност) у националној (државној) заједници. Грађанство доноси права и обавезе, мада се људи разликују у оној мери у којој осећају одговорност за оно што се дешава у заједници.

Активни грађанин: Неко ко предузима акцију и ангажује се у јавном животу, реагујући на друштвени проблем или проблем заједнице.

Невладина организација (НВО): Организација која је основана и коју подржавају грађани (не власт) како би решили друштвени проблем. НВО су јавне, не тајне, и раде унутар структура друштва како би донеле промене. Често се баве садржајима у којима се људска права не штите или их власт не признаје колико би требало. НВО могу сарађивати с властима или им се супротстављати. Демократска друштва имају законе који дозвољавају НВО да постоје и да уживају правну заштиту и права.

Цивилно друштво: За људе и организације који друштвено делују, одвојено од онога што раде власти, каже се да су део цивилног друштва. Цивилно друштво чини везу између грађана и власти.

Ток часа

Наставник дели ученике у групе од 3-4 ученика. Затим пружа информације о Јелени Шантић (наставни лист 6.4). Прича би требало да буде изрезана на комадиће папира. Група насумице дели цедуље члановима. Сваки члан групе чита свој текст осталим члановима групе. Затим група слаже причу редоследом који по њима има највише смисла.

Наставник тражи од ученика да, као група, расправе о следећим питањима, и, уколико је могуће, дођу до групног одговора. Наглашава да унутар групе може доћи до неслагања, али да размена идеја даје најбоље одговоре. Ученици би требало да запишу своје одговоре. Наставник, затим, дискутује с ученицима о кључним питањима, руководећи се следећим питањима:

Питања

- Шта мислите, који су били главни разлози због којих се Јелена Шантић прикључила Групи 484?
- Из онога што знате о Јелени Шантић, којим речима бисте је описали?
- Шта мислите, зашто Јелена Шантић и Група 484 нису препустили влади посао који су хтели да ураде?
- Које врсте потреба Група 484 покушава да задовољи?
- Какво друштво су се Јелена Шантић и Група 484 надали да ће изградити?
- Колико су, по вашем мишљењу, у једном друштву важне невладине организације (попут Групе 484)? Шта мислите да оне могу постићи? Размислите о њиховој улози у вези са радом владе, као и у вези задовољавања потреба (права) људи.
- Размислите о друштву у којем живите. За које потребе или права људи сте свесни да би биле решени или задовољени преузимањем одговорности од стране активних појединаца или невладиних организација?

Како би дао пример, наставник чита цитат из међународног извештаја за 2003. годину једне невладине организације у Босни и Херцеговини:

„Сектор НВО у Босни и Херцеговини наставља да позитивно доприноси процесу изградње демократије и грађанског друштва. [...] Тренутно постоји 7.874 невладиних организација у Босни и Херцеговини по старим и новим законима регистрације. [...]

Сектор НВО је показао да је могуће водити велике, јавне кампање које се залажу за промене везане за босанско друштво, укључујући младе, родну равноправност, заштиту средине, заштиту права мањина, итд. Велики број НВО наставља да нуди услуге на подручју здравствене заштите и социјалне помоћи, обнове, заштите људских права, заштите животне средине и заштите мањина.“¹⁸

Наставник дискутује с ученицима о овом цитату. Прво би требало да размисле о томе да ли се подручја деловања, споменута у извештају, могу применити и на њихову земљу. Наставник затим тражи да размисле о примерима пројеката који би се могли појавити у овим различитим подручјима деловања.

18 Извор: Извештај Агенције Сједињених држава за међународни развој (USAID) под називом “2003 NGO Sustainability Index, Europe and Eurasia“, стр. 42. и 43;

www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2003/bosnia.pdf

Наставни лист 6.1

Милан доноси одлуку

Милан је био скоро спреман да крене у школу, кад је у кухињу ушао његов отац.

„Милане, данас ми је потребна твоја помоћ у пољу. Можеш да останеш код куће и да не идеш у школу? Усеви ће пропасти ако их не пожањемо.“

Милан се није обрадовао.

„Тата, данас морам да идем у школу“, рекао је. „Данас је први састанак Ђачког парламента, а ја сам тек изабран за представника осмих разреда.“

„Али нећеш бити једини, зар не?“, рекао је отац. „Није важно ако не одеш. Тамо ће бити и други представници осмака.“

„Да, али ако не одем, изневерићу људе који су ме изабрали. Осим тога, данас имамо час природних наука. Не желим да га пропустим. Морам положити испите ако желим да упишем факултет.“

Миланов отац незадовољно прогунђа:

„Говориш о одласку на факултет као да те баш брига за твоју породицу. Зар не видиш да си нам потребан код куће! Од какве ћеш нам бити помоћи ако одеш на факултет? И куда ћеш отићи кад дипломираш? Мало је вероватно да ћеш се вратити овамо, то је сигурно.“

„Требало би да ти је драго што желим нешто да постигнем у животу, за разлику од већине момака одавде!“, љутито повиче Милан. „Немају никакве амбиције. Завршиће радећи исто што су и њихови очеви радили.“

„Нема ништа лоше у томе да се покаже мало поштовања према старијим генерацијама.“ одговори, све љући, Миланов отац. „Сва та прича о образовању данас, мука ми је од ње. Чини ми се да си заборавио неке старе вредности када смо сви сложено, заједно радили. Сада мислиш само на себе.“

Милан уздахне. Све је ово већ чуо.

„Тата, и ако добијем добар посао, нећу заборавити тебе и породицу. Како можеш и помислити да бих то урадио? Зар заиста желиш да напустим школу и не постигнем оно за шта сам способан? Сви моји наставници кажу да бих могао бити добар научник. Можда ћу једнога дана доћи до неког открића које ће помоћи свима у свету.“

Миланов отац удари шаком о сто.

„Твоја прва обавеза је обавеза према породици и овој заједници, поготово сада кад су времена тешка. Пуниш своју главу сновима. Шта те брига за стваран свет?“

Милана ово повреди, али није хтео да покаже. На тренутак је зурио у свог оца, тихо пркосећи. Старац се окрену и изађе из куће, залупивши вратима.

Милан седе и уздахну. Поразмисли за тренутак, а онда одлучи. Узе своју школску торбу и крену ка вратима. Онда застаде, извади лист папира и седе да напише оцу поруку. Беше то најтежа ствар коју је урадио у свом животу.

Наставни лист 6.2

Шмитова дилема

Шмитова ћерка јединица је веома болесна. Хитно јој је потребна операција, али лекарима који могу да је обаве потребан је новац пре него што почну икога да лече. Шмит не зна шта да ради. Он и његова жена имају нешто уштеђевине коју су чували за куповину мале радње. Радо би све то дали да спасу своју ћерку, али то није ни приближно довољно.

Шмит преклиње докторе да ураде операцију за мање новца, међутим, како кажу, то не би било поштено према свима онима који морају да плате пуну цену. Шмит моли своју породицу и пријатеље за нешто новца на зајам, али је сакупљено веома мало. Шмитова ћерка је све слабија и слабија.

Очајан, Шмит размишља да украде остатак новца који му недостаје како би спасао ћеркин живот.

Наставни лист 6.3

Ствари измичу контроли!

Размислите о следећем писму које се појавило у локалним новинама.

Као група мештана, јако смо забринуте због низа проблема који се, изгледа, јављају због тога што људи нису спремни да носе одговорност за своје понашање.

Многи пси дивљају. Њихови власници то или не знају или их једноставно није брига. Пси остављају свој измет по улицама, што не само да је непријатно, већ и опасно по здравље. Неки пси лутају у чопорима, опасни су. Треба их ставити под строгу контролу, нарочито кад се у близини играју деца.

Такође мислимо да је превише смећа разбацано по граду и околини. То је због тога што су људи сувише лењи да га одлажу на прави начин. Много је ружно, привлачи пацове и подстиче ширење разних болести. Када људи посвуда остављају старе канте с фарбом и разним хемикалијама, оне могу доспети до потока и река и загадити изворе пијаће воде.

Зашто људи не размишљају више о последицама својих дела? И зашто политичари не учине нешто по питању ових проблема?

С поштовањем,

Наставни лист 6.4

(Изабрана карта: живот Јелене Шантић)

1. Јелена Шантић је рођена 1944. године. Била је Српкиња.	2. Јелена Шантић је умрла од рака 2000. год.
3. Након што је Јелена умрла, неки њени пријатељи су узели један камен из бомбардоване зграде у Београду. Деца, избеглице с Косова, су га украсила. Затим је камен, као симбол, однесен у Парк мира „Јелена Шантић“ у Берлину.	4. Јелена Шантић и Група 484 водили су пројекат „Пакрац“ у Хрватској, који је помогао да се изгради поверење између Срба и Хрвата после рата, 1991. Пројекту су се придружили волонтери с обе стране, као и међународна заједница.
5. Јелена Шантић је била оснивач, члан и вођа организације под именом Група 484. Група 484 је невладина организација (НВО). Група 484 подстиче ненасилно решавање сукоба, толеранцију и сарадњу као основу за изградњу хуманих друштава.	6. Јелена је писала чланке против национализма и расизма, који су објављивани у свету. За свој рад је награђена међународном наградом за мир од организације Пакс Кристи (Pax Christi).
7. У Берлину постоји парк мира који је назван по Јелени Шантић, као признање за њен рад. Својевремено, Јелена је у овом парку одржала говор на јавном скупу.	8. Јелена Шантић је постала међународно позната балерина и балетски педагог.
9. Јелена Шантић је била антиратна активисткиња; борила се за људска права свих људи. Она и њена организација су напорно радили како би помогли избеглицама које су хрпиле у Србију.	10. Група 484 је добила име по једном од њихових првих пројеката, радећи са 484 породице из Хрватске које су због рата остале без својих домова. Група 484 је избеглицама пружала помоћ, утеху и савете у вези са њиховим правима.